

סיכום לבגרות תנ"ך ממ"ד

בראשית פרק א'

"בריא את העולם"

חמש יחידות

1

ערך : דודי זינגר

הערה : אין להסתמך רק על הסיכומים ללמידה לבגרות , חשוב להתעדכן באתר "ללמוד וללמד"

א בְּרֵאשִׁית, בָּרָא אֱלֹהִים, אֶת הַשָּׁמַיִם, וְאֶת הָאָרֶץ. ב. וְהָאָרֶץ, הִיְתָה תְהוֹ וְבָהוּ,
וְחָשֶׁךְ, עַל-פְּנֵי תְהוֹם; וְרוּחַ אֱלֹהִים, מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם

רש"י:

שאלה:

" אמר רבי יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ"החודש הזה
לכם" (שמות יב, ב, (שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח
בבראשית

רש"י מביא את דברי רבי יצחק,

ההנחה שעליה מבסס רק יצחק את שאלתו:

יעודה (מטרותה) העיקרית של התורה הינה לשמש ספר מצוות לעם ישראל, ולכן
היה על התורה להתחיל במצווה הראשונה " החודש הזה לכם" (קידוש החודש),

שאלת רבי יצחק:

מדוע התחילה התורה מבריאת העולם ?

תשובת רבי יצחק:

משום" כח מעשיו הגיד לעמו, לתת להם נחלת גוים," שאם יאמרו אומות העולם
לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים
הם אומרים להם: כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה, ונתנה לאשר ישר
בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

התורה התחילה מסיפור בריאת העולם, בשביל ללמד על הזכות שיש לעם ישראל
על ארץ ישראל, שאם ישאלו אומות העולם בזכות מה טוענים בני ישראל שארץ
ישראל שלהם, הרי לפני שהם כבשו את הארץ ישבו גויים בארץ ישראל, יענו עם
ישראל שה' שברא את העולם הוא שהחליט לקחת את הארץ מהגויים ולתת אותה
לעם ישראל.

הרעיון:

התורה איננה ספר מצוות בלבד, אלא יש מטרה נוספת והיא ביסוס ערכים
אידאולוגיים ומוסריים, ובמקרה של סיפור בריאת העולם מטרת התורה לבסס את
הזכות של עם ישראל על ארץ ישראל.

כי התחילה התורה ב"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" וסיפור כל עניין היצירה עד בריאת אדם, ושהמשילו במעשה ידיו וכל שת תחת רגליו,
וגן עדן – שהוא מבחר המקומות הנבראים בעולם הזה – נעשה מכון לשבתו, **עד שגירש אותו חטאו משם.**
ואנשי דור המבול, בחטאם גורשו מן העולם כולו.....
אם כן ראוי הוא, כאשר יוסיף הגוי לחטוא, שיאבד ממקומו ויבוא גוי אחר לרשת את ארצו,
כי כן הוא משפט האלהים בארץ מעולם.

לפי הרמב"ן העיקרון הכללי לשמו נכתבו כל סיפורי ספר בראשית הוא "השכר והעונש", הנהגת ה' והשגחתו בעולם, הדבר נועד ללמד אותנו ששיבתנו בארץ ישראל תלויה בכך שנעבוד את ה'. כפי שמופיע בהמשך דברי הרמב"ן המצטט את הכתוב ב"בראשית רבה":

"...העולם ומלואו של הקב"ה הוא, כשרצה – נתנו לכם; כשרצה – נטלו מכם ונתנו לנו. הדא הוא דכתיב) תהלים קיא ו" (לְתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם" – "כִּחַ מְעֲשֵׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ": בשביל לתת להם נחלת גוים, הגיד להם את בְּרֵאשִׁית."

תיאור ימי הבריאה:

בתיאור ימי הבריאה בפרק א' ישנה תבנית קבועה שחוזרת על עצמה ברוב ימי הבריאה (למעט יום שני ויום שלישי):

א. כל יום פותח באמירה- "ויאמר אלוקים"

ב. לאחר מכן מפורט הדבר שנבראה באותו היום.

ג. סיכום הבריאה של אותו היום במילים " וירא אלוקים כי טוב"

ד. סיום היום במשפט "ויהי ערב ויהי בוקר יום..."

לדוגמא – יום ראשון :

ג ויאמר אלהים, יהי אור; ויהי-אור. **ד** ויצא אלהים את-האור, כ**י-טוב**; ויבדל אלהים, בין האור ובין החשך. **ה** ויצא אלהים לאור יום, ולחשך קרא לילה; ויהי-**ערב ויהי-בקר, יום אחד.**

יום רביעי:

י ויאמר אלהים, יהי מארת ברקיע השמים, להבדיל, בין היום ובין הלילה; ויהי לאתת ולמועדים, ולגמים ושבועים. **טו** ויהי למארת ברקיע השמים, להאיר על-הארץ; ויהי-**כו**. **טז** ויעש אלהים, את-שני המארת הגדלים: את-המאור הגדל, לממשלת היום, ואת-המאור הקטן לממשלת הלילה, ואת הכוכבים. **יז** ויתן אתם אלהים, ברקיע השמים, להאיר, על-הארץ. **יח** ולמשל, ביום ובלילה, ולהבדיל, בין האור ובין החשך; ויצא אלהים, כ**י-טוב**. **יט** ויהי-ערב ויהי-בקר, יום רביעי.

שאלה:

מדוע ביום שני לא נאמר "כי טוב"?

ו ויאמר אלהים, יהי רקיע בתוך המים, ויהי מבדיל, בין מים למים. **ז** ויעש אלהים, את-הרקיע, ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע, ובין המים אשר מעל לרקיע; ויהי-**כו**. **ח** ויצא אלהים לרקיע, שמים; ויהי-ערב ויהי-בקר, יום שני.

תשובה:

הביטוי "כי טוב", נאמר רק על דבר שהבריאה שלו הסתיימה ומלאכת היום השני-הבדלת המים הסתיימה רק ביום שלישי.

שאלה:

מדוע ביום שלישי נאמר פעמיים "כי טוב"?

ט ויאמר אלהים, יקוו המים מתחת השמים אל-מקום אחד, ותראה, היבשה; ויהי-**כו**. **י** ויצא אלהים ליבשה ארץ, ולמקוה המים קרא ימים; ויצא אלהים, כ**י-****טוב**. **יא** ויאמר אלהים, תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע, עץ פרי עשה פרי למינו, אשר זרעו-בו על-הארץ; ויהי-**כו**. **יב** ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע, למינהו, ועץ עשה-פרי אשר זרעו-בו, למינהו; ויצא אלהים, כ**י-טוב**. **יג** ויהי-ערב ויהי-בקר, יום שלישי.

תשובה:

ביום השלישי נאמר פעמיים "כי טוב" מאחר והסתיימו בו שתי מלאכות בריאה:

א. מלאכת הבריאה של הבדלת המים, שהחלה ביום שני:

יום שני – הבדלת המים מהרקיע,

יום שלישי הובדלו המים מהרקע.

ב. ונסתיימה גם מלאכת הבריאה שהחלה ביום שלישי – יצירת הצמחים.

שאלה:

מה השינוי בסיום הבריאה ביום ראשון לעומת שאר הימים?

תשובה:

כל הימים מצוינים במספר הסודר: יום שני, יום שלישי, יום רביעי וכו' ורק יום ראשון נכתב "יום אחד", (היה צריך לכתוב יום ראשון בדומה לשאר ימי הבריאה)

שאלה:

מדוע לא נכתב בסיום הבריאה ביום הראשון "יום ראשון" ונכתב "יום אחד"?

תשובה:

5

א. רש"י:

יום אחד - לפי סדר [לשון] הפרשה היה לו לכתוב 'יום ראשון', כמו שכתוב בשאר הימים שני, שלישי, רביעי. למה כתב 'אחד'? לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו, שלא נבראו המלאכים עד יום שני, כך מפורש בבראשית רבה.

הסבר: יש בכך רמז שה' היה היחיד (אחד) בעולם בעת בריאתו, כנגד הטוענים לריבוי אלים.

ב. רמב"ן:

"על דרך הפשט: לא יתכן לומר 'יום ראשון', בעבור שעדין לא נעשה השני, כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה אבל שניהם נמצאים, והיאחד' לא יורה על 'שני'."

הסבר: ניתן לספור את הימים ראשון, שני, שלישי וכו', כאשר יש ימים רבים, אך בזמן שיש רק יום אחד לא ניתן לומר שהוא היום הראשון (שעוד אין ימים נוספים). ובזמן שנברא היום לא היו ימים נוספים ולכן נאמר יום אחד.

יד ויאמר אלהים, יהי מארת ברקיע השמים, להבדיל, בין היום ובין הלילה; והיו לאתת ולמועדים, ולגמים ושבנים

הערה:

יש קשר בין בריאת המאורות לבין קביעת המועדים, שעתידים בני ישראל לקבוע את המועדים (החגים) לפי הירח (המאור הקטן).

טו והיו למאורת ברקיע השמים, להאיר על-הארץ; ויהי-כן. טז ויעש אלהים, את-שני המארת הגדלים: את-המאור הגדל, לממשלת היום, ואת-המאור הקטן לממשלת הלילה, ואת הכוכבים

קושי:

בתחילה נאמר שה' ברא שני מאורות גדולים ואחר כך נאמר שאחד המאורות היה גדול והשני היה קטן.

תירוץ:

א. שני המאורות היו גדולים, אך בהשוואה בין שניהם האחד היה גדול יותר מהשני. (אבן עזרא)

ב. מדרש- בתחילה היו שני המאורות גדולים, אחד הירח קינאה בשמש, וטען שלא יתכן יהיו שני מאורות גדולים, גרמה לכך שהקב"ה הקטין את הירח. (רש"י).

פסוק לא':

וירא אלהים את-כל-אשר עשה, והנה-טוב מאד; ויהי-ערב ויהי-בקר, יום הששי.

הערה:

נשים לב לשני הבדלים בסיום בריאת יום שישי:

א. כתוב "והנה טוב מאוד", ובשאר הימים כתוב "כי טוב".

ב. תוספת האות "ה" ביום שישי, שכתוב "יום השישי". (כל הימים נכתבו בלי "ה" יום שני ולא נאמר יום השני, יום שלישי ולא נאמר יום השלישי וכו').

שאלה:

מה הסיבה להבדלים בסיום בריאת יום שישי?

תשובה:

א. נאמר "טוב מאוד", בניגוד לשאר הימים שנכתב "כי טוב":

- מאחר וביום שישי נברא האדם שהוא המובחר שבבריאה (רבינו בחיי)

- מאחר ויום שישי הסתיימה כל הבריאה וה' ראה את כל אשר עשה ועל כך אמר "טוב מאוד"

ב. נוספה "ה" ביום שישי רמז לעם ישראל לכך:

- חמשת חומשי התורה (ה = בגימטרייה חמש), ללמדנו שהעולם עומד בזכות התורה

- רמז ליום השישי (ו' בגימטרייה שש), ו' בסיוון קבלנו את התורה, שהעולם נברא בשביל קבלת התורה שתהיה בו' בסיוון.

הערה: נשים לב שבשני הפירושים מעמיד רש"י את התורה וקיום המצוות שהם תנאי לקיום העולם, והעולם מתקיים בזכות עם ישראל שקבל את התורה ושומר את המצוות, **ובלי התורה לא היה קיום לעולם.**

השבת:

הערה: בריאת השבת מוזכרת בתחילת פרק ב', למרות שהיא חלק מבריאת העולם, הפרדת השבת משאר ימי הבריאה קשורה לכך שחלוקת התורה לפרקים הינה חלוקה נוצרית שבכוונה הפרידו בין פסוקי השבת לפסוקי הבריאה.

א וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְכָל-צְבָאָם. ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה; וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְכַל-מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. גוֹיְבָרָךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ: כִּי בּו שָׁבַת מְכַל-מְלַאכְתּוֹ, אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת.

הערה:

מבנה הפסוקים ולשונם מעיד על אווירה מרוממת וחגיגות של התורה:

- התורה חוזרת שלוש פעמים על שם היום: היום השביעי.
- התורה חוזרת שלוש פעמים תוך הרחבה הדרגתית על הקביעה שמלאכת הבריאה הסתיימה.
- התורה חוזרת שלוש פעמים על המילה "כל" בכדי לבטא את השלימות: וְכָל, מְכַל, מְכַל.
- חמש פעמים מתואר מעשה א-להים ביום השביעי: (1) סיום מלאכה (2) שביתה ממלאכה (3) ברכת היום (4) קידוש היום (5) שביתה ממלאכה

א וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְכָל-צְבָאָם. ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה; וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְכַל-מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה

קושי:

על מנת לשבות ביום השביעי מפסיקים את המלאכה ביום שישי, ובפס' מצוין שה' הפסיק את המלאכה ביום השביעי וגם שבת מכל מלאכתו, כלומר ה' גם עבד והפסיק לעבוד ביום השביעי, וגם לא עבד ("וישבת ביום השביעי"), ואין זה הגיוני

תירוץ:

א. אנו בשר ודם שלא יודעים את מאית השנייה בה משתנה היום משישי לשביעי, מפסיקים את המלאכה ביום שישי על מנת לשבות ביום השביעי, ה' שיודע את הרגע המדויק של המעבר מים שישי לשבת, יכול לעבוד עד היום השביעי ולפסיק את מלאכתו במאית השנייה בה מתחילה השבת. (רש"י).

ב. ה' שבת ממלאכה ביום השביעי וברא את המנוחה (מצד אחד ברא דבר חדש ומצד שני הדבר לא דרש עשיית מלאכה). (רש"י)

ג. " ויכל אלוקים ביום השביעי" – מסביר אבן עזרא ביום השביעי הכוונה לפני שהתחיל היום השביעי.

ד. אנו הבנו שפירוש המילה "ויכל" היא הפסקה, ולכן היה קושי שלפני הפסקת המלאכה יש עדיין עשית מלאכה, ומכאן היה קושי איך יתכן שה' הפסיק את עשיית המלאכה בשבת, שנראה שלפני הפסקת המלאכה, עשה ה' מלאכה בשבת, מסביר האבן עזרא שפירוש המילה "ויכל" איננה הפסקה, אלא אי עשייה, שבשבת ה' לא עשה מלאכה, ולפיכך אין קושי.

ג. וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ: כִּי בּו שֶׁבֶת מְכַל-מְלַאכְתּוֹ, אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת.

9

שאלה:

במה מתבטאות הברכה והקדושה של היום השביעי?

תשובה:

רד"ק: יום השבת הוא יום מיוחד וברכה עבור נפש האדם שיש לה מנוחה ביום זה מעסקי העולם, ויכול האדם לעסוק בלימוד תורה שהוא המזון לנפש האדם.

יום השבת קדוש ומובדל משאר ימות השבוע (קדוש = מובדל)

רש"י: ה' ברך את השבת, במן שקבלו בני ישראל במדבר, שביום השביעי לא היה צריך לרדת מן, שיתברך היום השביעי והמן ירד כמנה כפולה ביום שישי עבור השבת.

רס"ג: **השבת** מבורכת ומקודשת על ידי האנשים שמברכים ומקדשים אותה.

רד"ק :

הנה הוא אות בינם ובין האל, כי הם קדושים בשמרם את השבת, שהיא עדות על חידוש העולם; ולהודיע לכל העולם, כי העולם איננו קדמון אלא מחודש, חדש האל יתברך בששה ימים, ושבת בשביעי.

הרד"ק מסביר שכאשר בני ישראל מקדשים את השבת הם מעידים שהעולם בכל שבוע מתחדש (מתחיל שבוע חדש), כהוכחה לכך שהעולם התחדש בעת בריאת העולם, שברא ה' עולם חדש על העולם הקדום,

כתשובה לטענת המדענים הטוענים שהעולם קדום, אין בכך סתירה לתאריך בריאת העולם, שכן העולם שנברא בבריאת העולם חידש את העולם הקדום, ושינה את המציאות ומצד זה נברא עולם חדש.